

УДК 75.03(=214.58)«19/20»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-3-20>**Євгеній ШИШЛЮК,**

orcid.org/0000-0002-7358-7864

аспірант кафедри мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва
(Київ, Україна) e.shyshliuk@gmail.com**ХУДОЖНІ ОБРАЗИ РОМІВ НА ПОШТОВИХ МАРКАХ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

Випуск марок як одного з найпоширеніших видів друкованої поштової продукції із часу своєї появи в середині ХІХ століття є віддзеркаленням історичних, соціально-економічних, політичних та культурно-мистецьких процесів як в загальносвітовому масштабі, так і в масштабі кожної окремо взятої країни, де запроваджено систему знаків поштової оплати. Про що свідчить і високий рівень розвитку філателії (колекціонування поштових марок). Одним із трендів створення поштових марок є застосування репродукованих творів живопису й графіки на ромську тематику, що потребує систематизації та комплексного дослідження – **метою статті** є дослідження тенденцій презентації ромських образів на поштових марках окремих країн світу другої половини ХХ – початку ХХІ століття. **Узагальнені результати:** на прикладі аналізу поштових марок Королівства Монако, Північних островів Кука (о. Пенрін), Республіки Куба, Республіки Чад, Румунії, Молдови та України, осмислено ставлення в різних країнах світу до ромського питання, що нині полягає в зростанні рівня толерантності представників інших народів до ромських громад на територіях, окреслених географічними межами. Завдяки цьому зауважено, що представлення ромської тематики на знаках поштової оплати є ефективним інструментом формування в суспільстві позитивного ставлення до минулого та сьогодення ромської спільноти. Не менш важливим висновком стало з'ясування значної ролі ромської тематики в творчому доробку таких митців, як П'єр Белле, Ніколає Вермонт, Віктор Мануель Гарсія, Вінсент Ван Гог, Ніколає Григореску, Карліс Гун, Альбер Декаріс, Йосип Ізер, Олег Кожокар, Микола Кочубей, Тиціан, Тарас Шевченко. Відзначено, що увага художників до ромського життя й спроби засобами образотворчого мистецтва зобразити різні сторони їхнього життя сприяли тому, що з'явився впізнаваний художній образ ромів. Його ознаки: ромський антропологічний тип (смугла шкіра, темний колір очей, чорне волосся та ін.), національне ромське вбрання, традиційні заняття (кочівництво, ворожіння, гра на скрипці, танець), наявність матеріальних елементів ромської культури (кибитки, коні). Завдяки аналізу вищезгаданих зразків поштових марок встановлено, що вони переважно випускались серійно, а не поодинокі.

Ключові слова: роми, цигани, національні меншини, образотворче мистецтво, графіка, поштова марка, художні образи ромів.

Yevhenii SHYSHLIUK,

orcid.org/0000-0002-7358-7864

Postgraduate at the Department of Art History
National Academy of Culture and Arts Management
(Kyiv, Ukraine) e.shyshliuk@gmail.com**ARTISTIC IMAGES OF ROMA PEOPLE ON POSTAGE STAMPS
OF THE 2ND HALF OF THE 20TH – EARLY 21ST CENTURY**

Since its inception in the mid-nineteenth century, the release of stamps as one of the most widespread types of printed postal products has reflected historical, socio-economic, political, cultural and artistic processes both on a global scale and in each country where the postage stamp system has been introduced. This is also evidenced by the high level of development of philately (collecting postage stamps). One of the trends in the creation of postage stamps is the use of reproduced works of painting and graphics devoted to the Roma theme, which requires systematisation and comprehensive research – the purpose of the article is to study the tendencies in the presentation of Roma images on postage stamps of particular countries of the world in the second half of the 20th – early 21st century. Generalised results: on the example of the analysis of postage stamps of the Kingdom of Monaco, the Northern Cook Islands (Penrhyn Island), the Republic of Cuba, the Republic of Chad, Romania, Moldova and Ukraine, the attitude in different countries of the world to the Roma issue has been comprehended and currently consists in the growth of tolerance of representatives of other nations to Roma communities in the territories outlined by geographical boundaries. It was noted that representation of the Roma theme on postage stamps is an effective tool for forming a positive attitude in the society towards past and present of the Roma community. An equally important conclusion has become identification of significant role of the Roma theme in the works of artists, such as Pierre Belle, Nicolae Vermont, Victor Manuel Garcia, Vincent Van Gogh, Nicolae Grigorescu,

Karl Huhn, Albert Decaris, Joseph Iser, Oleh Kozhokar, Mykola Kochubei, Titian, and Taras Shevchenko. It is noted that the attention of artists to the Roma life and attempts to depict various aspects of their life through visual arts contributed to the emergence of a recognisable artistic image of the Roma people. Its features include: the Roma anthropological type (dark skin, dark eyes, black hair; etc.), national Roma costumes, traditional occupations (nomadic way of life, fortune-telling, playing the violin, dancing), and presence of material elements of the Roma culture (Gypsy carts, horses). The analysis of the above-mentioned samples of postage stamps allowed to establish that they were released mostly in series rather than individually.

Key words: Roma people, Gypsies, national minorities, fine arts, graphics, postage stamp, artistic images of the Roma people.

Постановка проблеми. Поштові марки за своїм утилітарним призначенням є розповсюдженими знаками поштової оплати, що у всьому світі презентують державу – її історію, культуру, мистецтво, національний склад тощо. Водночас, вони є високохудожніми зразками мистецької мініатюри та представляють творчий доробок художників різних епох. У контексті обраної теми дослідження поштові марки становлять інтерес як цінні історико-мистецькі джерела ромського життя й специфіки їхньої іконографії, яка уособлює художнє трактування ромського етносу засобами образотворчого мистецтва. Оскільки митців у різні часи приваблював романтизований кочовий ромський стиль життя, їхня культура й менталітет. У зв'язку з цим, а також із тим, що протягом останніх десятиліть в багатьох державах зростає рівень поваги до національних меншин, які перебувають протягом століть на їхніх територіях, ромські художні образи на поштових марках є доволі розповсюдженими. **Наукова новизна** полягає в тому, що: вперше комплексно досліджено репрезентацію ромської культури та побуту на поштових марках різних країн світу – для цього проаналізовано регіональну специфіку відображення ромської тематики у поштових випусках Королівства Монако, Північних островів Кука (о. Пенрін), Республіки Куба, Республіки Чад, Румунії, Молдови, України. Для цього використано хронологічний принцип. Виявлено основні тенденції художніх рішень щодо репрезентації ромської етнічної групи у світовій поштовій філателії.

Аналіз досліджень. Попри те, що ця стаття є першим у своєму роді дослідженням зображень ромів на поштових марках, на українському й закордонному науковому поприщі наявні праці, присвячені різноманітним аспектам вивчення поштових марок, які можна вважати дотичними до даної теми. Д. М. Рідом описано символіку поштових марок як джерело для наукових пошуків істориків (1984) (Reid, 1984). Національну ідентичність крізь призму поштових марок вивчав В. Пенкак (1988) (Pencak, 1988). У дослідженні В. Зеї роль поштових марок визначено в політиці національного представництва (1997) (Zei,

1997), а в праці Х. Хойо поштові марки охарактеризовано як носії національних уявлень (2013) (Prohuber, 2013). На прикладі аналізу молдавських поштових марок В. Кравченком у праці «Поштові марки та молдавські записи до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО: художні аспекти», ці знаки поштової оплати, розповсюджені у всьому світі розглянуто як відображення національної ідентичності (2020) (Kravchenko, 2020). Стаття А. Шварценбаха присвячена характеристиці портрета нації засобом аналізу марок, монет і банком Бельгії й Швейцарії періоду 1880–1945 рр. (1997) (Schwarzenbach, 1997). Серед українських науковців варто виокремити праці Ю. Бокаревої, особливо «Огляд художньо-образних якостей поштових марок України» (2007) (Бокарева, 2007) та «Соціальна тема на поштових марках України» (2009) (Бокарева, 2009). Поштові марки як високохудожні форми мистецької мініатюри описала С. Орехова (2020) (Орехова, 2020). О. Берлач та Я. Лелик охарактеризували поштову марку й листівку в ракурсі загальносвітового тренду застосування репродукцій творів образотворчого мистецтва (2023) (Берлач & Лелик, 2023).

Метою статті є дослідження тенденцій репрезентації ромських образів у поштових марках окремих країн світу другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Джерелом для даної наукової розвідки є поштові марки періоду 1970–2018 рр.

Виклад основного матеріалу. Історія поштової марки бере початок у 1840 р., коли в Англії була введена в обіг перша в світі наклейка для оплати поштових послуг з зображенням профілю Королеви Вікторії. Її появу ініціював реформатор англійської поштової справи Роуланд Хілл (*англ. Rowland Hill*). Запропонована ним марка отримала назву «Чорний пенні» завдяки своєму чорному кольору та номіналу в 1 пенні. Після цього традиція поштових марок почала поширюватись світом: із 1850 р. марки вже використовувались в Австрійській імперії, з 1857 – в російській імперії. Спочатку марки друкували вручну технікою гравюри на дереві, металі чи інших матеріалах. Зараз же використовують сучасні поліграфічні

машини та якісний папір. Щодо зображень, то розрізняють стандартні (із простими сюжетами й масовими тиражами) та комеморативні, або ж, пам'ятні марки, присвячені визначним подіям, персоналіям, а також можуть зображати окремі зразки архітектури, флори, фауни тощо.

Саме до другого виду належать зображення різних аспектів життя ромського етносу, його унікальності, відображеного в ромських художніх образах. Такі марки почали з'являтися в другій половині ХХ століття в різних країнах світу й стали ознакою зростання рівня толерантності до ромів на державному рівні. Не менш виразною ознакою появи цих поштових знаків саме на ромську тематику став їх випуск в межах серій марок, присвячених різноманіттю етнічних меншин в тій чи іншій країні, з метою привернути увагу населення до того, що потрібно плекати толерантність, а, отже, поважати не лише свою культуру та історію, а й шанобливо ставитись до тих, хто протягом століть проживає поруч, маючи відмінні звичаї й традиції, антропологічний тип, менталітет тощо.

Таким чином, у світовій поштовій філателії наявні характерні зразки ромської тематики, окремі з яких обрані для аналізу в цій статті. Її самобутня музика, барвисті строї та вільнолюбний дух надихали багатьох митців. Одна з перших марок цієї тематики побачила світ в Республіці Куба в 1970 р., номіналом 30 песо (рис. 1), з репродукцією художнього твору Віктора Мануеля Гарсії (*icn. Victor Manuel García*) під назвою «Тропічна циганка» (1929). У цій роботі митець зобразив молоду ромську дівчину у барвистому вбранні на тлі пишної тропічної природи. Попри те, що

постать моделі є доволі статичною за емоціями та представленням в анфас на передньому плані – це надає композиції динаміки та глибини, підсиленої тлом кубинських джунглів. Екзотичний одяг з крупними складками та абстрактними орнаментами контрастує із простим невибагливим тлом. У цій роботі відчувається вплив модерністських течій – зокрема, примітивізму Поля Гогена. Адже Віктор Мануель Гарсія, подорожуючи Європою, перейняв деякі риси цього стилю. Наприклад, спрощення форм, декоративність, яскраву насичену гаму кольорів. Проте митець органічно поєднав європейські новації з місцевим кубинським етнічним колоритом. Картина «Тропічна циганка» вважається однією з найбільш репрезентативних робіт кубинського авангарду 1920–30-х рр., що демонструє оригінальний почерк її автора. Вибір саме цієї картини для марки цілком виправданий і доречний, оскільки він демонструє повагу до ромів та кубинського образотворчого мистецтва водночас (Cuba, n.d.).

До 100-річчя від дня прем'єри відомої опери Жоржа Бізе «Кармен» у 1975 р. в Князівстві Монако було випущено серію поштових марок, присвячених цій визначній даті (рис. 2). Ескізи марок до опери «Кармен» створив Альбер Декаріс (*фр. Albert Decaris*) – відомий французький художник-графік, який працював переважно в техніці офорта (De Opera, n.d.). Його роботи відзначаються реалістичністю зображень, увагою до деталей, вмінням створити об'ємність на стриманій площині. Стиль художника досить еkleктичний та поєднує риси академічної школи з модерністськими прийомами. У роботах на тему «Кармен» відчувається вплив іспанського коло-

Рис. 1. Поштова марка: «Тропічна циганка», Віктор Мануель Гарсія (Республіка Куба, 1970)

Рис. 2. Поштові марки: серія до 100-річчя від дня прем'єри опери Жоржа Бізе «Кармен» з опери «Кармен», Альбер Декаріс (Королівство Монако, 1975)

риту й національних мотивів. На кожній марці цієї серії зображено сцену з відповідної дії опери. Так, на марці номіналом 30 сантимів, зображено головну героїню – ромку Кармен та Дона Жозе, якого вона намагається звабити; на марці номіналом 80 сантимів, зображено сцену звернення Мікаели до свого нареченого Хосе, з проханням піти з нею до його матері; на останній, найдорожчій з цієї серії марці (1 франк 40 сантимів) наявна сцена фіналу опери з четвертої дії, де Дон Жозе в запалі ревності убиває Кармен кинджалом.

У 1979 р. в Парагваї було оприлюднено поштову марку з репродукцією картини видатного італійського художника епохи Відродження Тиціана під назвою «Циганська Мадонна» (1511) (рис. 3а). На полотні майстер зобразив традиційний для релігійного живопису сюжет – Богородицю з немовлям Ісусом. Проте в порівнянні з усталеною іконографією, тут спостерігаються певні відступи. Зокрема, Мадонна відрізняється смаглявим колоритом шкіри та темними очима, що й зумовило незвичайну назву твору. У цілому, Тиціан трактує сакральний сюжет доволі світськи, передаючи радше людські, аніж сакральні риси персонажів. Завдяки майстерній передачі кольору та світлотіні постаті ніби оживають, набуваючи реалістичності та природності. Картина на марці передає характерний для Тиціана насичений колорит – особливо, червоні та зелені відтінки в одязі Мадонни. Таким чином, простежується новаторство великого венеціанця в інтерпретації релігійних сюжетів.

У 1988 р. марку із зображенням картини «Циганська Мадонна» (рис. 3б), випустив також острів Пенрін, що входить до складу Північних Островів Кука (державного утворення у віль-

ній асоціації з Новою Зеландією) номіналом в 95 новозеландських центів (Postage, n.d.). Випуск цієї марки саме на острові Пенрін є доволі несподіваним фактом, адже він знаходиться далеко від Європи та не має безпосереднього стосунку ані до західноєвропейського мистецтва, ані до ромської культури. Хоча, без сумніву, є важливим кроком щодо обізнаності місцевого населення з різними проявами світової мистецької традиції й привертання уваги до існування ромського етносу, не обмеженого географічними кордонами.

Поштова марка, емітована африканським Чадам у 2001 р. (рис. 4), номіналом 300 франків КФА ВЕАС, містить репродукцію картини видатного нідерландського постімпресіоніста Вінсента Ван Гога «Стоянка циганського табору» (1890), виконаною в техніці олійного живопису на полотні, в характерній для Ван Гога яскравій, експресивній манері за допомогою широкого пастозного мазка. Композиція зображає сільський краєвид із групою кочових ромських фургонів-кибиток, запряжених кіньми, що зупинились на привал. Художник реалістично передає спекотний навколишній пейзаж, водночас підсилюючи емоційну насиченість сцени за допомогою яскравої кольорової гами та динамічного мазка. Цей твір символізує ромський мандрівний спосіб життя, і, таким чином, відтворює етнокультурні особливості ромів. Обрання саме такої тематики для поштової марки репрезентує важливий аспект ромської дійсності, тісно пов'язаної з подоланням великих відстаней: каравани з кибиток-фургонів на полотні Вінсента Ван Гога яскраво унаочнюють мобільний спосіб життєдіяльності ромів. Така тема для поштової марки популяризує цю ромську традицію на широкий загал.

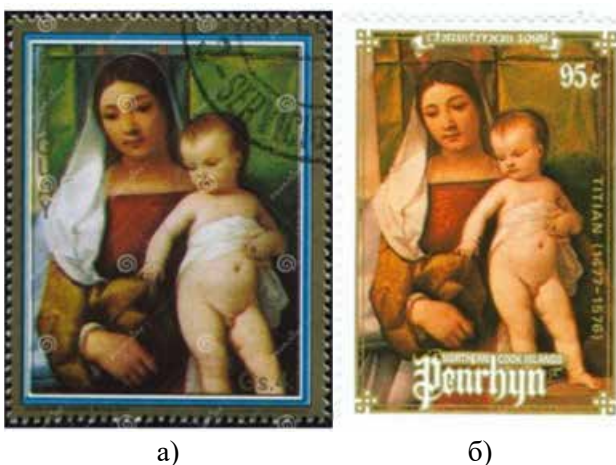

Рис. 3. Поштова марка: «Циганська Мадонна», Тиціан ((а) Парагвай, 1979; б) Північні острови Кука (о. Пенрін), 1988)

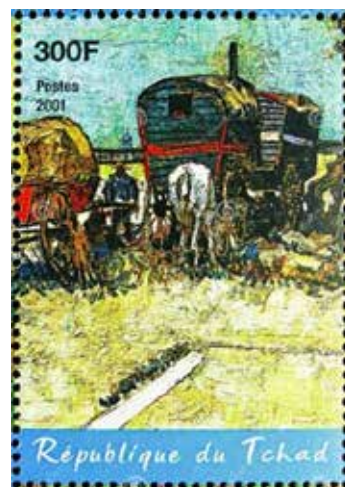

Рис. 4. Поштова марка: «Стоянка циганського табору», Вінсент Ван Гог (Республіка Чад, 2001)

Поштова марка Латвії 2006 р. номіналом 40 сантимів (рис. 5), містить репродукцію картини видатного латвійського художника Карліса Гуна (нім. *Karl Jacob Wilhelm Huhn*) «Циганка з тамбурином» (1870). На картині зображено молоду представницю ромської спільноти у традиційному вбранні. Вона зображена на тлі мальовничої природи біля фортечної стіни, з якої їй кидають монетку. Дівчина ловить пожегтву в тамбурин – ударний музичний інструмент, неодмінний атрибут ромських музик. Композиція вирізняється реалістичною передачею образу моделі, колориту її одягу, а також навколишнього середовища. Майстерно відтворено світлотіньове моделювання постаті та деталей її одягу. Марка репрезентує ромську тематику в контексті латвійського образотворчого мистецтва XIX ст. Водночас вона уособлює реалістичну художню манеру Карліса Гуна, його вміння створювати жанрові сценки з національним колоритом (Stamps of Latvia, n.d.). Ця поштова марка також підкреслює факт перебування ромської спільноти на території Латвії та в країнах Балтії загалом.

Перший в історії української філателії випуск із зображенням ромської тематики – марка номіналом 1 грн, за мотивами картини Тараса Шевченка «Циганка-ворожка» (1841) (рис. 6) побачила світ в серії «Перлини мистецької спадщини Тараса Шевченка» у 2008 р. Цей твір видатного українського графіка відображає побутову сцену, де дівчині по руці ворожить ромка (Stamp of Ukraine, n.d.). Композиційно твір чітко розділений на дві частини, що контрастують між образами героїнь. З одного боку, постає вродлива українка в традиційному дівочому костюмі. З іншого – екзотична ромка з дитиною, оточена туманним оре-

олом таємничості. Між героїнями твору немов виникає духовний зв'язок: Тарас Шевченко майстерно передав емоційний стан моделей, глибину їхніх переживань та їхній невербальний діалог. Вибір саме цієї картини для першої вітчизняної поштової марки з ромським сюжетом є доречним та символічним, адже Тарас Шевченко став одним із перших українських митців, хто звернув увагу на представників цієї спільноти та вшанував їх, зобразивши у своїх творах.

У 2014 р. Румунія – країна, де одна з найбільших за чисельністю ромських спільнот світу – випустила серію поштових марок під назвою «Роми в румунському живописі» (рис. 7). Її було присвячено до Дня пам'яті скасування рабства ромів, який щорічно відзначається 20 лютого. До цієї серії увійшли 4 марки з репродукціями картин румунських художників, на яких зображені роми. Зокрема це марка номіналом 3,30 лея з репродукцією твору Йосипа Ізера (рум. *Iosif Iser*), на якій зображено відомого молдавського співака та музиканта ромського походження Леутаре Барбу (рум. *Barbu Lăutaru*). На картині постать митця подано на темному тлі, сидячи в кріслі стилізованого домашнього інтер'єру з музичним інструментом. Його постаті притаманна виразна пастельна гама кольорів (Roma n.d.).

Картина «Портрет циганки» румунського художника Ніколае Григореску (рум. *Nicolae Grigorescu*), відтворена на поштовій марці номіналом 4,30 лея, є маловідомим твором митця. На ній зображено молоду і вродливу дівчину-ромку в традиційному вбранні румунського народу. Вона представлена в анфас, відтінена нейтральним тлом природи. Особливу увагу художник приділив передачі рис обличчя дівчини – смугла

Рис. 5. Поштова марка: «Циганка з тамбурином», Карліс Гун (Латвія, 2006)

Рис. 6. Поштова марка: «Циганка-ворожка», Тарас Шевченко (Україна, 2008)

Рис. 7. Поштові марки: серія «Роми в румунському живописі», Йосип Ізер, Ніколае Григореску, П'єр Белле, Ніколае Вермонт (Румунія, 2014)

шкіра й чорне волосся, великі темні очі, густі брови, яскраві губи. Її образ сповнений ромської життєвої енергії та оптимізму. Живопису Ніколае Григореску притаманна реалістична манера з використанням прийомів плернерного освітлення. Саме таким є і яскравий, сповнений внутрішнього світла портрет молодої ромки.

На поштовій марці з репродукцією роботи П'єра Белле (рум. *Pierre Bellet*) номіналом 4,50 лея наявне поясне зображення молодої ромки з кошиком квітів. Вона одягнена у яскраву блузку та білу сукню, підперезана червоним поясом, темне волосся відтінене білою хустиною. Її темні очі привертають увагу глядача. Марка номіналом 8,10 лея містить репродукцію картини Ніколае Вермонта (рум. *Nicolae Vermont*) (1866), на якій ромська жінка, спершись на спинку стільця, спить

сидячи. Її поза видає втому від важкої роботи, а одяг промовисто говорить про скруту. Попри змучений вигляд, обличчя зберігає сліди яскравої вроди. Для творчої манери Ніколае Вермонта характерне поєднання рис академічного реалізму з елементами імпресіонізму та постімпресіонізму. На відміну від попередніх, оптимістичних ромських образів, ця робота пронизана настроєм суму й співчуття до непростого долі героїні.

У 2017 р. в Україні було випущено серію з 4 поштових марок під назвою «Національні меншини в Україні. Роми» (рис. 8). Ескізи створив відомий графік і дизайнер Микола Кочубей, котрий зобразив ромів у традиційних заняттях та побуті, але в дещо декоративній інтерпретації з використанням яскравої кольорової гами. Таким чином, ці графічні твори репрезентують сприйняття ром-

Рис. 8. Поштові марки: серія «Національні меншини в Україні. Роми» – (Коваль», «Танок», «Ворожка», «Циганська кибитка»), Микола Кочубей (Україна, 2017)

ської спільноти крізь призму українського мистецтва (Аркуш, n.d.). На марці «Коваль» номіналом 4 грн зображено рома, що кує підкови для коня, оскільки саме ковальство традиційно було одним з основних ремесел ромів. Адже в кочовому способі життя коні та вози мали виняткове значення. Тому вміння підковувати коней високо цінувалося в ромських таборах.

Марка «Танок» з номіналом 4 грн відтворює ромський танець хлопця та дівчини на тлі табору. Танці з давніх-давен є невід'ємною частиною ромської культури та фольклору, символом їх вільного духу, що не могло залишитись поза увагою українських художників. На марці «Ворожка» номіналом 5 грн зображено сцену ворожіння – ромка поважного віку передбачає майбутнє молодому гуцулові, читаючи його долю по долоні. Даний сюжет промовисто підтверджує той факт, що ворожіння є одним із найбільш архаїчних занять ромок. Марка «Циганська кибитка» номіналом 5 грн зображає караван традиційного транспорту та водночас ромського житла – кибиток, запряжених кінями – уособлення кочового способу життя ромів, які подорожували з місця на місце протягом сотень років. Зокрема й територією України.

У 2018 р. в Молдові державною компанією «Poșta Moldovei» представила поштову марку з серії «Етноси Молдови. Цигани» (рис. 9) номіналом 1,75 лея, на якій Олег Кожокар зобразив молоду ромську пару на лоні природи, поруч із кінями на випасі. Чоловік грає на скрипці, а молода жінка зображена в момент танцю під акомпанемент скрипки – її руки тримаються за призібрану спідницю, яка розвівається від танцювальних рухів. Пара сповнена радості життя та ромського колориту, про який свідчать їхні заняття, вбрання, пейзажне тло і коні як невід'ємні супутники всієї

Рис. 9. Поштова марка: «Етноси Молдови. Цигани», Олег Кожокар (Молдова, 2018)

ромської історії. Марку було випущено в квітні, оскільки щороку 8 квітня у всьому світі відзначається Міжнародний день ромів. Окрім цього, не менш вагомим аргументом випуску марки став той факт, що 3% населення Молдови становлять саме вони. Символічним було місце презентації цієї поштової марки – м. Сороки. Саме воно вважається ромською столицею Молдови, де ще з XVIII століття проживала постійна громада осілих ромів, які займались ковальством і зброярством.

Висновки. Аналіз поштових марок Королівства Монако, Північних островів Кука (о. Пенрін), Республіки Куба, Республіки Чад, Румунії, Молдови та України, які було випущено в період із 1970 по 2018 рр. дозволяє констатувати помітне місце образотворчих мотивів, пов'язаних з ромською тематикою, у світовій філателії. У ході дослідження помічено, що, починаючи з 1970-х рр., коли з'являються перші випуски з репродукціями картин на ромську тему (*Куба, Монако*), популярність таких сюжетів неухильно зростає. Це дало змогу припустити наявність факту покращення ставлення в різних країнах світу до ромського питання, що нині полягає в зростанні рівня толерантності представників інших народів до ромських громад на територіях, окреслених географічними межами. З'ясовано, що представлення ромської тематики на знаках поштової оплати є ефективним інструментом формування в суспільстві позитивного ставлення до минулого та сьогодення ромської спільноти.

Виявлено значну роль ромської тематики у творчому доробку таких митців, як П'єр Белле, Ніколае Вермонт, Віктор Мануель Гарсія, Вінсент Ван Гог, Ніколае Григореску, Карліс Гун, Альбер Декаріс, Йосип Ізер, Олег Кожокар, Микола Кочубей, Тиціан, Тарас Шевченко. На марках, де наявні репродукції художніх творів цих митців, помічено спільний впізнаваний художній образ ромів, якому притаманний ряд ознак. Це ромський антропологічний тип – смугла шкіра, темний колір очей, чорне волосся та ін.; національне ромське вбрання; традиційні заняття – кочівництво, ворожіння, гра на скрипці, танець; наявність матеріальних елементів ромської культури – кибитки, коні.

Тобто, аналіз іконографії цих марок дозволив виокремити два основні підходи до репрезентації ромської теми. Перший полягає у відтворенні канонічних уявлень про побут та звичаї ромів через традиційні образи ковалів, музикантів, танцівниць, ворожок (*марки України, Румунії*). Другий репрезентує глибше проникнення в психологію ромів

через відтворення складних емоційних станів персонажів (полотна Т. Шевченка, Н. Вермонта).

Отже, цілком доцільним є твердження про те, що художні образи ромів як у традиційному етнографічному, так і в індивідуалізовано-психологічному ракурсі посідають важливе місце в традиції випуску поштових марок в багатьох країнах світу – переважно, це окремі серії, а не поодинокі

екземпляри знаків поштової оплати. Це, в підсумку дозволяє глибше розкрити багатогранність ромської культури та її сприйняття суспільством та формує подальші перспективи дослідження в напрямку даної теми. А саме, пошук і систематизація поштових марок на цю ж тематику в інших країнах та їхнє вивчення з точки зору мистецтвознавчої науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркуші Національні меншини в Україні. Роми Серія №1598-1601. *Поштові марки Volstamp*. URL: https://volstamp.in.ua/ua/item/kupit_pochtove_listy_nacionalnye_menshinstva_v_ukraine_romy_serija_1598_1601_2017_goda-id3453 (дата звернення: 20.01.2024).
2. Берлач О. П., Лелик Я. Р. Поштова марка і листівка - світовий тренд репродуктивних творів живопису та графічного мистецтва. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2023. Вип. 60, том 1. С. 35–40.
3. Бокарева Ю. С. Огляд художньо-образних якостей поштових марок України. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2007. № 11. С. 3–6.
4. Бокарева Ю. С. Соціальна тема на поштових марках України. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2009. № 5. С. 7–11.
5. Орехова С. Символи державності на поштових марках: світові стандарти. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2020. № 28–29. С. 109–123. URL: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2020-10-28-29-109-123> (дата звернення: 28.01.2024).
6. Cuba – Pintura Museo Nacional – Victor Manuel Garcia – Gitana Tropical – Yvert 1424. *todocoleccion.net*. URL: <https://en.todocoleccion.net/stamps-art/1970-cuba-pintura-museo-nacional-victor-manuel-garcia-gitana-tropical-yvert-1424~x148814154> (date of access: 20.01.2024).
7. De Opera Carmen van Bizet. *Filavaria, filatelistische artikelen en representatieve links*. URL: <https://filavaria.nl/Carmen.htm> (date of access: 20.01.2024).
8. Kravchenko V. Postage stamps and the Moldavian entries in the Unesco Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity: artistic aspects. *Arta*. 2020. № 1. С. 114–118.
9. Pencak W. Stamping Out History: National Identity on Postage Stamps. *Semiotics*. 1988. P. 516–520. <https://doi.org/10.5840/cpsem198850>
10. Postage Stamps – Religious. *eCommons*. URL: https://ecommons.udayton.edu/imri_penhryn_stamps/ (date of access: 20.01.2024).
11. Prohuber H. P. L. H. Post-Nationalism: Postage Stamps as Carriers of National Imaginaries. *European University Institute, Thesis to obtaining the degree of Doctor of Political and Social Sciences*, 2013. 245 p.
12. Reid D. M. The Symbolism of Postage Stamps: A Source for the Historian. *Journal of Contemporary History*. 1984. Vol. 19, No. 2. P. 223–249.
13. Roma People in Romanian Painting. *WOPA Worldwide Stamps, Coins Banknotes and Accessories for Collectors*. URL: <https://www.wopa-plus.com/index.php?controller=search&action=all&lang=en&q=Roma+People+in+Romanian+Painting> (date of access: 20.01.2024).
14. Schwarzenbach A. Portraits of the nation : stamps, coins, and banknotes in Belgium and Switzerland, 1880–1945. *European University Institute, EUI, HEC, PhD Thesis*, 1997.
15. Stamp of Ukraine s900. *PICRYL – Public Domain Media Search Engine*. URL: <https://jenikirbyhistory.getarchive.net/media/stamp-of-ukraine-s900-1b6fe7> (date of access: 20.01.2024).
16. Stamps of Latvia, 2006–20. *PICRYL – Public Domain Media Search Engine*. URL: <https://picryl.com/media/stamps-of-latvia-2006-20-4645f1> (date of access: 20.01.2024).
17. Zei V. Stamps and the Politics of National Representation. *Javnost. The Public*. 1997. Vol. 4, no. 1. P. 65–84. URL: <https://doi.org/10.1080/13183222.1997.11008641> (date of access: 28.01.2024).

REFERENCES

1. *Arkushi Natsionalni menshyny v Ukraini. Romy Serii №1598-1601*. [National minorities in Ukraine. Roma Series No1598-1601]. (n.d.). *Poshtovi marky Volstamp*. Retrieved from https://volstamp.in.ua/ua/item/kupit_pochtove_listy_nacionalnye_menshinstva_v_ukraine_romy_serija_1598_1601_2017_goda-id3453 [in Ukrainian].
2. Berlach, O. P., Lelyk, Ya. R. (2023) *Poshtova marka i lystivka – svitovyi trend reproduktyvnykh tvoriv zhyvopysu ta hrafičnogo mystetstva*. [Postage stamp and postcard – a global trend in reproductive works of painting and graphic art]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk : mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka* (60(1)), 35–40. [in Ukrainian].
3. Bokarieva, Yu. S. (2007). *Ohliad khudozhno-obraznykh yakosteï poshtovykh marok Ukrainy*. [An overview of the artistic and figurative qualities of postage stamps of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv* (11), 3–6. [in Ukrainian].

4. Bokarieva, Yu. S. (2009). Sotsialna tema na poshtovykh markakh Ukrainy. [Social theme on postage stamps of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dyzainu i mystetstv* (5), 7–11. [in Ukrainian].
5. Oriekhova, S. (2020). *Symvoly derzhavnosti na poshtovykh markakh: svitovi standarty*. [State symbols on stamp stamps: world standards] *Visnyk Mariupolskoho derzhavnogo universytetu* (28–29), 109–123. Retrieved from <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2020-10-28-29-109-123> (data zvernennia: 28.01.2024). [in Ukrainian].
6. *Cuba – Pintura Museo Nacional – Victor Manuel Garcia – Gitana Tropical – Yvert 1424*. (n.d.). todocoleccion.net. Retrieved from <https://en.todocoleccion.net/stamps-art/1970-cuba-pintura-museo-nacional-victor-manuel-garcia-gitana-tropical-yvert-1424-x148814154>
7. *De Opera Carmen van Bizet*. [Bizet's Opera Carmen]. (n.d.). Filavaria, filatelistische artikelen en representatieve links. Retrieved from <https://filavaria.nl/Carmen.htm> [in Dutch].
8. Kravchenko, Vladimir. (2020). *Postage stamps and the Moldavian entries in the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity: artistic aspects*. *Arta*, 1 (AV): 114–118.
9. Pencak, William. (1988) *Stamping Out History: National Identity on Postage Stamps*. *Semiotics*, 516–520. Retrieved from <https://doi.org/10.5840/cpsem198850>
10. *Postage Stamps – Religious*. (n.d.). eCommons. Retrieved from https://ecommons.udayton.edu/imri_penhryn_stamps/
11. Prohuber, Henio Pablo Luis Hoyo. (2013). *Post-Nationalism: Postage Stamps as Carriers of National Imaginaries*. European University Institute, Thesis to obtaining the degree of Doctor of Political and Social Sciences.
12. Reid, Donald M. (1984). *The Symbolism of Postage Stamps: A Source for the Historian*. *Journal of Contemporary History*, 19 (2), 223–249.
13. *Roma People in Romanian Painting*. (n.d.). WOPA Worldwide Stamps, Coins Banknotes and Accessories for Collectors. Retrieved from <https://www.wopa-plus.com/index.php?controller=search&action=all&lang=en&q=Roma+People+in+Romanian+Painting>
14. Schwarzenbach, Alexis (1997). *Portraits of the nation : stamps, coins, and banknotes in Belgium and Switzerland, 1880–1945*. European University Institute, EUI, HEC, PhD Thesis.
15. *Stamp of Ukraine, s900*. (n.d.). PICRYL – Public Domain Media Search Engine. Retrieved from <https://jenikirbyhistory.getarchive.net/media/stamp-of-ukraine-s900-1b6fe7>
16. *Stamps of Latvia, 2006–20*. (n.d.). PICRYL – Public Domain Media Search Engine. Retrieved from <https://picryl.com/media/stamps-of-latvia-2006-20-4645f1>
17. Zei, V. (1997). *Stamps and the Politics of National Representation*. *Javnost. The Public*, 4(1), 65–84. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/13183222.1997.11008641>